

Filip WOLAŃSKI
Uniwersytet Wrocławski

Biblioteka klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów w Lubartowie w XVIII wieku w świetle spisu książek z roku 1766

Klasztor Braci Mniejszych Kapucynów w Lubartowie, obecnie w województwie lubelskim, był piątym domem założonym przez ten zakon w Rzeczypospolitej. W 1737 r. ufundowali go wspólnie marszałek wielki litewski książę Paweł Karol Sanguszko właściciel miasta, który sfinansował budowę kościoła oraz skarbnik trembowelski Mikołaj Krzyniecki, za którego pieniądze wzniesiono budynek konwentu¹. Kompleks klasztorny powstał w latach 1737–1741 według projektu Pawła Fontany, wystrój wnętrza wykonał Szymon Czechowicz². Kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca konsekrowano w 1751 r. Z dokumentów wizytacji przeprowadzonej w 1737 r. wiadomo, że już w tym okresie działało w Lubartowie hospicjum, prowadzone przez kapucynów. Na mocy breve Bendykta XIV w 1754 r. przeprowadzono reorganizację struktury zakonu na terenie Rzeczypospolitej i utworzono prowincję polską — klasztor został wówczas włączony do kustodii św. Wojciecha³. W 1867 r. klasztor uległ kasacji, a kapucyni powrócili do Lubartowa dopiero w 1938 r.⁴

Podobnie jak w innych konwentach kapucyńskich w Lubartowie biblioteka powstała tuż po założeniu nowej placówki. Znajdowała się zgodnie z tradycją w pomieszczeniu nad chórem zakonnym⁵. Najprawdopodobniej utworzono ją formalnie w 1744 r., na co wskazywałyby informacje zawarte we wstępie do osiemnastowiecznego inwentarza biblioteki⁶. Jej istnienie w 1745 r. sygnalizuje obecność bibliotekarza wśród przebywających w klasztorze zakonników⁷. Szybkie rozpoczęcie gromadzenia książek wynikało przede wszystkim z potrzeb wspólnoty zakonnej uwarunkowanych jej organizacją.

¹ Z. Obertyński, *Początki polskiej prowincji kapucynów*, Warszawa 1936, s. 21; G. Bartoszewski, *Początki zakonu kapucynów na ziemiach polskich 1681–1810*, „Chrześcijańskie na świecie”, 15, 1983, nr 9/120, s. 32; G. Bartoszewski, *Przybycie kapucynów do Polski oraz terytorialny i personalny rozwój zakonu w latach 1681–1810*, w: *Trzysta lat kapucynów w Polsce 1681–1981. Materiały z Sympozjum w Zakroczyminiu, 27–29 października 1981*, Zakroczym–Warszawa–Kraków 1987, s. 65–82. Zob. też R. Prejs, B. Krasucka, *Kapucyni*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 732–743; J. Marecki, R. Prejs, *Zarys historii kapucynów w Polsce*, Kraków 2004.

² M. Topińska, *Budownictwo kapucynów w Polsce w świetle konstytucji i tradycji zakonu*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 19, 1974, z. 3, s. 191–217. W aneksie do tego artykułu zamieszczony jest kontrakt na budowę zespołu klasztorowego w Lubartowie. Warto dodać, że Czechowicz był silnie związany z zakonem jako tercjarz kapucyński.

³ Z. Obertyński, *Początki polskiej prowincji*, s. 21, 25; J.L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, Wrocław 1985, t. 1, s. 87 n.; H. Gapski, *Zakony franciszkańskie w Polsce nowożytnej XVI–XVIII wieku*, w: *Zakony franciszkańskie w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. 2, *Franciszkanie w Polsce XVI–XVIII w.*, Niepokalanów 1998, cz. 1, s. 29–31.

⁴ J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 1, s. 177.

⁵ M. Topińska, *Budownictwo kapucynów w Polsce*, s. 205, 209. Świadczy o tym m.in. brak innego wydzielonego pokoju. Tego rodzaju osobne pomieszczenie istniało np. w klasztorze w Lublinie.

⁶ Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczyminiu [dalej: AWPk], AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum Bibliothecae Lubartoviensis PP. Capucinatorum 1766–1858* [dalej: *Catalogus Librorum*], k. 3.

⁷ AWPk AKLR 1–IV–1, *Familia Lubartoviensis ad Laurentium Martyrem*, k. 1. Bibliotekarzem był wówczas zakonnik od-

Była to również realizacja nakazów zawartych w regule i późniejszych konstytucjach zgromadzenia⁸. Posiadanie własnego księgozbioru wymuszały działalność duszpasterska i administracyjna, a także kształcenie młodych zakonników⁹. Pierwsza biblioteka klasztoru lubartowskiego uległa całkowitemu rozproszeniu po kasacie w XIX w. Pochodzące z niej pojedyncze książki oraz rękopisy znajdują się obecnie w Bibliotece Seminarium Duchownego w Lublinie¹⁰.

Informacje o księgozbiorze osiemnastowiecznej biblioteki klasztornej zawdzięczamy dwóm spisom książek zachowanym w zbiorach Archiwum Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych Kapucynów w Zakrocymiu¹¹. Oba opraciono razem w jedną księgę w formacie folio (o wymiarach 20x33 cm) liczącą 44 karty. Część osiemnastowieczna spisana została na papierze czerpanym, jedynym charakterem pisma na 26 pierwszych kartach rękopisu. Na kartach od 27 do 44 znajduje się katalog z XIX w., spisany jedynym charakterem pisma na ówczesnym papierze liniowanym, ze śladami zawilgocenia, współoprawiony ze starszym spisem został dopasowany do jego rozmiarów. Pierwszy inwentarz książek pochodzi z 1766 r.¹² i do niego odnosi się tytuł całego rękopisu umieszczony na oprawie *Catalogus Librorum Bibliothaeca Lubartoviensis PP. Capucinatorum*. Kolejny, pochodzący z 1858 r., na karcie 27 został osobno zatytułowany *Biblioteka OO. Kapucynów w Lubartowie tomów 1,564 r. 1858 do spisany*¹³. Ten drugi wylicza niemal dwukrotnie więcej książek, przeważnie dokładniej opisanych i stanowi cenne uzupełnienie starszego źródła. Przedstawiając stan biblioteki klasztornej w świetle katalogu z 1766 r., informacje zaczerpnięte z dziewiętnastowiecznego inwentarza posłużyły do porównania i weryfikacji niektórych nazwisk autorów i tytułów dzieł. Należy dodać, że nieznanne są inne inwentarze tej biblioteki.

Z zachowanych spisów zakonników konwentu lubartowskiego przygotowanych dla kapituł prowincjalnych w latach 1767–1768 wynika, że bibliotekarzem w tym okresie był ojciec zapisany, jako *Ericus Biatcensis*¹⁴. Jego obecność w klasztorze poświadczona została również w spisach z 1774 r. i 1778 r., był w tym czasie jednym z dłużej przebywających w Lubartowie kapucynów, nie ma tam jednak informacji, czy wówczas nadal opiekował się księgozbiorem¹⁵. Ponieważ należało to do obo-

notowany w spisie, jako *Daniel Opaviensis*. Zapewne współcześnie ołówkiem i innym charakterem pisma dopisana została data 1745.

⁸ M. Piłtyczak–Majerowicz, *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1996, s. 50–55.

⁹ Warto w tym miejscu dodać, że z klasztoru w Lubartowie wywodził się Mikołaj Tuma, ważny lektor kapucyńskiego studium filozofii we Lwowie w latach 1767–1770, zob. *Tuma Mikołaj, w zakonie o. Zenon*, w: J.L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, s. 380 n.

¹⁰ *Katalog rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie*, oprac. H.D. Wojtyska, ABMK, 28, 1974, s. 243, 265; tamże, 30, 1975, s. 133 n., 154, 169 n. Nie ma wątpliwości co do dwóch rękopisów i jednego starodruku, natomiast sposób ustalenia proveniencji pozostałych rękopisów i druków nie daje pewności ich pochodzenia z Lubartowa, zob. L. Zalewski, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej*, Warszawa 1926.

¹¹ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 44. Por. A. Jastrzębski, *Katalog Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą*, Lublin 1987, s. 144.

¹² AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 3. We wstępie do inwentarza bibliotekarz podaje datę 6 IX 1766 r., jako moment jego założenia po uporządkowaniu zasobów biblioteki.

¹³ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Biblioteka oo. kapucynów w Lubartowie tomów 1,564 r. 1858 do spisany* [dalej: *Biblioteka oo. Kapucynów*], k. 27. Powstanie inwentarza w 1858 r. może być związane z prowadzonym wtedy remontem budynków klasztornych.

¹⁴ AWPk AKLR 1–IV–1, *Tabella Familia Lubartoviensis PP. et FF. facta in Congregatione Rozyampolis in A. D. 1767*, k. 2; *Tabella Familia Lubartoviensis PP. et FF. facta in Congregatione Lublinensis A. D. 1768*, k. 3. Trudno jest przesądzać o jego pochodzeniu, czy był Czechem lub, co mniej prawdopodobne, Niemcem. Można byłoby ten fakt potraktować, jako reminiscencję zależności polskich kapucynów od prowincji czesko–morawskiej w XVIII w. Mógł być on jednak Polakiem, pochodzącym z Biecza lub jego okolic. Łaciński przydomek byłby wtedy zniekształconą formą *Biecensis*.

¹⁵ AWPk AKLR 1–IV–1, *Familia Lubartoviensis disposita in Congregatione Provinciali Rozyampolis Die 7 Maij A. D. 1773 celebrata*, k. 4; *Familia Lubartoviensis in Congregatione Provinciali Lubartoviensis disposita Die 5ta Maij A. D. 1774*, k. 5; *Familia Lubartoviensis in Provinciali Capitulo Rozyampolis disposita 15 Maij 1778*, k. 6; *Tabella Familia Lubartoviensis in Capitulo Provinciali Lublinensis celebrato Die 21 Maij A. D. 1784 constructo*, k. 7. Nie ma go już w spisie z 1784 r., nie ma tam również żadnych wzmianek o jego przeniesieniu lub śmierci.

wiązków bibliotekarza jest wysoce prawdopodobne, że to on spisał inwentarz księgozbioru klasztorowego w 1766 r., choć nigdzie nie figuruje jego podpis.

Catalogus Librorum został zorganizowany w dwadzieścia cztery działy, z których każdemu przyporządkowano jedną wielką literę alfabetu i zaopatrzone w łaciński tytuł. W przypadku mniejszych działów na jednej karcie umieszczane były opisy dwóch, większe zajmowały nie więcej niż dwie karty¹⁶.

Struktura katalogu z wyróżnieniem poszczególnych działów¹⁷:

A — Sacra Biblia et Concordantiae; B — Sancti Patres et Antiqui Scriptores; C — Expositores; D — Theologi Speculativi; E — Theologi Morales; F — Canonistae; G — Conceptus Praedicabiles; H — Concionatores Latini; I — Iuristae et Legistae; K — Concionatores Polonici; L — Historici Sacri; M — Philosophi; N — Historici Profani; O — Politici et Oeconomici; Q — Quaestiones Regularium; P — Medici et Chirurghi; R — Mathematici; S — Controversitae; T — Ascetae; U — Italici et Gallici; W — Lingvistae; X — Rhetores et Poetae; Y — Praecatory et Cantus, Exorcistae et Annales; Z — Germanici et Boëmici.

Podobnie zorganizowane były katalogi innych osiemnastowiecznych bibliotek kapucyńskich, np. we Lwowie, Krośnie, Nowym Mieście nad Pilicą, Zakroczymiu, w dwóch ostatnich zapis według klucza alfabetycznego podkreślono nawet w tytułach¹⁸. *Catalogus Librorum* nie informuje, czy zastosowano w Lubartowie inne, oprócz przywołanego opisu, rozwiązanie praktykowane przy organizowaniu zasobu w bibliotekach klasztorowych¹⁹. W analizowanym inwentarzu wymienionych zostało 873 dzieł w 932 woluminach. Opis poszczególnych książek jest przeważnie dość lakoniczny, zawiera nazwisko autora, czasem również jego imię, tytuł, informację o ilości tomów, format oraz numer na liście w danym dziale. Podobnie jak w większości ówczesnych katalogów zapisywanie tytułów ograniczono do dwóch pierwszych słów. Imię autora często zastępowano inicjałem lub w ogóle je pomijano, zwłaszcza gdy pojawiło się już wcześniej w spisie i to niekoniecznie w tym samym dziale. Jeżeli książki powtarzały się w dwóch egzemplarzach sygnalizowano to słowem *bis*, przy trzech *triplices* lub polskim *trzy razy*. Odnotowywano, choć chyba niekonsekwentnie, że wymienione książki są rękopisami, dodając po tytule słowo *manuscriptae*.

Na pierwszych kartach inwentarza zamieszczona została łacińska przedmowa (*Praefatio*), która zawiera przede wszystkim napisaną w panegirycznej konwencji, z licznymi odwołaniami do autorytetów, pochwałę wiedzy i mądrości pochodzących od Boga. Tekst zamykają utrzymane w podniosłym tonie wspomniane już informacje o powstaniu biblioteki oraz uporządkowaniu jej zasobów i opisaniu ich w nowym inwentarzu sporządzonym w 1766 r.²⁰

Podobnie jak w innych kapucyńskich bibliotekach klasztorowych listę książek otwierał, pod literą A, dział zatytułowany *Sacra Biblia et Concordantiae*, w którym odnotowano ich 20. Dla porównania,

¹⁶ Umieszczane je osobno — jeden na stronie recto, drugi verso.

¹⁷ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 3v.

¹⁸ M. Piłtyczak–Majerowicz, *Biblioteki i bibliotekarstwo*, s. 60; AWPK rkps AKN 2–III–2 *Catalogus librorum P. P. Capucinatorum Conventus Novomiastensis. Libri conscripti ad Bibliothecam Spectantes Conventus Novomiastensis Per Alphabetum, Distribuit A. D. 1790 Die 1 Januarii*, k. 71; AWPK rkps AKZ 2–III–2 *Index Alfabeticus Librorum Variorum in Bibliotheca Zakroczymsi P. P. Capucinatorum existentium conscriptus atque dispositus A. Dni. 1791–1858*, k. 39.

¹⁹ Chodzi o katalog topograficzny, w którym sygnatura zawierała informacje o dziale–formacie oraz numerze i odnosiła się do miejsca ułożenia książek w działach właśnie według formatu. Podobny system stosowano w Lubartowie w XIX w., o czym świadczy podział ówczesnego katalogu na części według formatu książek, zob. AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Biblioteka oo. Kapucynów*, wklejka bez paginacji, przed pierwszą kartą; I. Szostek, *Biblioteka dominikanów lwowskich w świetle katalogu z roku 1776*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, red. J. Kłoczowski, t. 2, Warszawa 1975, s. 418. Na istnienie dokładniejszego opisu tomów wskazuje zachowany zapis położenia cytowanego rękopisu, zawierającego listy zakonników: *Lit H sectio VIII*. Nie wymienia go jednak katalog z 1766 r. i trudno określić, kiedy ten wpis powstał. Zob. AWPK AKLR 1–IV–1, [na wklejce przed pierwszą kartą].

²⁰ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 2–3.

w bibliotece konwentu kapucynów w Zakroczymiu w 1791 r. w podobnym dziale, również otwierającym spis, znajdowało się 7 dzieł w 15 woluminach (była to głównie Biblia wymieniona sześć razy)²¹. W inwentarzu lubartowskim z zamieszczonej przy pierwszej pozycji na liście uwagi wynika, że jedna *Biblia sacra* znajdowała się w refektarzu. Ponadto w spisie wymienionych zostało jeszcze sześć Biblii w tym po jednej *Biblia Polonica*, *Biblia Sacra Germanica*, *Biblia Sacra Latina* i trzy opisane po prostu jako *Biblia Sacra*. Ponadto wymienione zostały jeden *Nowy Testament* oraz *Księga Psalmów Dawidowych*, a także dwukrotnie *Ewangelie i Epistoli*. Wśród innych książek warto wymienić *Concordantiae* (jak wynika z opisu, znajdowała się w bibliotece w trzech egzemplarzach), *Psalterium*, *Martyrologium in Choro*, a także *Breviarium Romanorum Capucinatorum*. Wreszcie *Historię Starego i Nowego Testamentu*, bez wymienionego autora oraz jezuitę Piotra Kwiatkowskiego, *Historiae Veteris et Novi Testamenti*²². W dwóch następnych działach, *Sancti Patres et Antiqui Scriptores i Expositores* (liczących w sumie 9 książek), warto zwrócić uwagę na *Eyposito Regula S.S. Franciscini* oraz *Opera* św. Augustyna²³. Natomiast w kolejnym, zatytułowanym *Quaestiones Regularium*, wymienione zostały dwie *Reguły* — po jednej św. Franciszka i św. Benedykta²⁴.

W działach *Thologi Speculativi* (D), *Theologi Morales* (E) oraz *Controversita* (S) spisano książki mające dotyczyć problematyki z kręgu teologii spekulatywnej, moralnej oraz pozytywno–kontrowersyjnej. Warto dodać, że wiele tego rodzaju tekstów zostało również umieszczonych w innych działach. W sumie w trzech wymienionych działach zebrano 78 książek w 102 tomach, z czego najwięcej z zakresu teologii moralnej. Jest to proporcja zrozumiała nie tylko z uwagi na edukację młodych zakonników, ale również specyfikę potrzeb duszpasterskich i rolę, jaką w związku z nimi pełniła w XVIII w. teologia moralna, konieczna zwłaszcza spowiednikom i kaznodziejom.

Spośród dzieł polskich autorów uprawiających teologię pozytywno–kontrowersyjną, w bibliotece kapucynów, znalazły się m.in. *Rozdział światła od ciemności, to jest nauka katolicka o Przenajświętszej Eucharystii z nauką protestantów konfesji augsburskiej w księgach ich symbolicznych zawartą zniesiona* jezuita Jana Poszakowskiego²⁵ oraz znanego polemisty dominikańskiego z przełomu XVII i XVIII w. Piotra Drogoszewskiego, *Tarcza wiary Chrystusowej, którą uzbrojony Polak łatwo może przytępić oręż lutrów i kalwinów*²⁶. Z listy książek wynika, iż dzieło Drogoszewskiego kapucyni posiadali w dwóch wydaniach, pierwszym z 1708 r. opublikowanym w Warszawie oraz drugim opracowanym przez Wojciecha Ochabowicza i wydanym w 1736 w Lublinie. Świadczy o tym wymienienie Ochabowicza, jako autora *Tarczy wiary...*, zamieszczone przy pierwszej z książek o tym tytule i wyliczane w tej formie jeszcze w inwentarzu z 1858 r.²⁷ Spośród polskich teologów, których dzieła

²¹ AWPk rkps AKZ 2–III–2 *Index Alfabeticus Librorum Variorum in Bibliotheca Zakroczymsi P. P. Capucinatorum existentium conscriptus atque dispositus A. D. 1791–1858*, k. 1v.

²² AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 5; P. Kwiatkowski, *Historia Veteris et Novi Testamenti, quae stilo claro, et solido conscripta, SS. Patrum textibus illustrata, aliorumque authorum floribus exornata, compendiose et dilucide collecta*, Augustae Vndelicorum 1741; L. Grzebień, Kwiatkowski Piotr, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, t. 2, s. 488 n. W spisie tytuł dzieła Kwiatkowskiego został zapisany, jako *Historia utriusque Testamenti*.

²³ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 5, 6.

²⁴ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 16.

²⁵ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 17; J. Poszakowski, *Rozdział światła od ciemności, to jest nauka katolicka o Przenajświętszej Eucharystii z nauką protestantów konfesji augsburskiej w księgach ich symbolicznych zawartą zniesiona i we trzech traktatach przełożona*, Wilno 1737; L. Grzebień, Poszakowski Jan, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, s. 426–429; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 14, Kraków 1913, s. 125.

²⁶ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 17; P. Drogoszewski, *Tarcza wiary Chrystusowej, którą uzbrojony Polak łatwo może przytępić oręż lutrów i kalwinów*, Warszawa 1708; P. Drogoszewski, *Tarcza wiary świętej rzymskiej katolickiej [...] Albo teologia polska, kontrowersje i konkluzje katolickie alfabetycznym porządkiem w sobie zamykająca, Przez księdza Wojciecha Ochabowicza zakonu dominikańskiego wydana*, Lublin 1736; zob. B. Natoński, *Humanizm jezuicki i teologia pozytywno–kontrowersyjna od XVI do XVIII wieku. Nauczanie i piśmiennictwo*, Kraków 2003, s. 211; W. Murawiec, *Drogoszewski Piotr*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, s. 421 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 4, s. 323.

²⁷ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Biblioteka oo. Kapucynów*, k. 29v.

znalazły się w Lubartowie, warto wymienić również profesora Akademii Krakowskiej i znanego siedemnastowiecznego moralistę Szymona Stanisława Makowskiego. W spisie książek znalazła się jego pióra *Theologiae christiana...* wydana w Krakowie w 1682 r.²⁸

W księgozbiornie kapucynów nie brakowało również obcych teologów popularnych w pierwszej połowie XVIII w. Wśród nich znalazł się chętnie czytany moralista hiszpański Marcin Azpilcueta i jego pochodzący z połowy XVI w. *Enchiridion sive manuale confessoriorum et poenitentium*, stanowiący rozwinięcie nie wydanego traktatu obserwanta Rodrigo da Porty²⁹. W dziale poświęconym teologii moralnej znalazło się również ważne dzieło ascetyczne pióra hiszpańskiego kartuza Ludwika de Moliny, *Instructio sacerdotium ... (ex SS. Patribus et Ecclesiae Doctoribus concinnata)*, wydawane w Hiszpanii i Niderlandach Hiszpańskich, a także w 1643 r. w Krakowie³⁰. Własnością kapucynów były również najpopularniejsze ówczesne opracowania o charakterze podręcznikowym, służące do nauki teologii moralnej. Posiadali, jak większość bibliotek kościelnych w XVIII w., pracę Hermana Busenbauma, *Medulla theologiae moralis*³¹. O poczytności tego dzieła może świadczyć fakt, iż od 1650 r. do drugiej połowy XVIII w. wydano je około 200 razy, a w Polsce począwszy od połowy XVII w. doczekało się sześciu wydań w Lublinie, Gdańsku, Braniewie i Sandomierzu³². Kolejne podręczniki teologii moralnej to chętnie sprowadzane do Polski u progu XVIII w. *Methodus expeditae Confessionis...* pióra jezuita Tomasza Tamburini'ego oraz *Medulla theologica...* autorstwa francuskiego cysterskiego teologa i biskupa Ludwika Abelly'ego, znanego przeciwnika jansenistów³³. Innym popularnym opracowaniem była *Theologia moralis universa...* jezuita Pawła Gabriela Antoine³⁴. Warto zwrócić uwagę na posiadane przez kapucynów, poczytne w XVIII w., dzieła Apollonia Holzmana *Theologia Moralis Usitato In Scholis Ordine*³⁵, wymieniane jako ich własność jeszcze w XIX w.³⁶. Zakonnicy dysponowali także *Theologia moralis* Benjamina Elbela, niemieckiego franciszkanina związanego ze Strasburgiem. Była to książka chwalona za przystępność wykładu, stąd chętnie uzupełniana i wznawiana w licznych przeróbkach³⁷. W Lubartowie znajdowało się bardzo

²⁸ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6; S.S. Makowski, *Theologia Christiana [...] in Universitate Cracoviensis luci publicae porrecta*, Cracoviae 1682; E. Ozorowski, *Makowski (Machowski, Makoski) Szymon Stanisław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, s. 42 n.; J. Bajda, *Teologia moralna (kazuistyczna)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 2, cz. 1, Lublin 1975, s. 287 n.

²⁹ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; M. Azpilcueta, *Enchiridion sive manuale confessoriorum et poenitentium*, Venetiis 1584; J. Bajda, *Teologia moralna (kazuistyczna)*, s. 281. Wydawany wielokrotnie w XVI w., zarówno po hiszpański, jak i po łacinie.

³⁰ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; L. de Moliny, *Instructio sacerdotium ex SS. Patribus et Ecclesiae Doctoribus concinnata*, Cracoviae 1643; J. Bajda, *Teologia moralna (kazuistyczna)*, s. 283 n.

³¹ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 7; H. Busenbaum, *Medulla theologiae moralis facili ac perspicua methodo resolvens casus conscientiae*, Münster 1650; R. Cyrklaff, *Busenbaum Hermann*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, Lublin 1989, t. 2, kol. 1233 n.

³² K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 2, s. 464 n.; J. Flaga, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin 1998, s. 239.

³³ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; T. Tamburini, *Methodus expeditae Confessionis tum pro Confessariis tum pro Poenitentibus [...] in quibus omnes fere conscientiae casus Poenitentiae Sacramentum [...] pertinentes dilucide ac breviter enodantur*, Rome 1647; L. Abelly, *Medulla Theologica ex S. Scriptoris Conciliorum Pontificumque Decretis et Sabctum Patrum ac Doctrum placitis expreffa*, Lugduni 1679 (wydanie pierwsze Paris 1651).

³⁴ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; P.G. Antoine, *Theologia moralis universa complectens omnia morum praecepta et principia, decisiones omnium casuum conscientiae*, Nancy 1726 (pierwsze wydanie polskie Cracoviae 1747), K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 1, s. 172 n.

³⁵ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; A. Holzmann, *Theologia Moralis Usitato In Scholis Ordine, Ac Methodo Concinnata, ab Oppositis Argumentis vindicata, et numerosis Conscientiae Casibus, in forma propositis, ac resolutis illustrata. Pars 6. De Extrema Unctione, Ordine, et Matrimonio*, Kempton 1737, (kolejne wydanie w 1740 r.); Holzmann Apollonius, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 13, hrsg. R.F. von Liliencron, Leipzig 1881, s. 31.

³⁶ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Biblioteka oo. Kapucynów*, k. 35.

³⁷ AWPk rkps AKLR 2-III-1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; B. Elbel, *Theologiae moralis decalogalis. Per modum conferntiarum casibus practicis illustratae, et applicatae ad usum tum curatorum, tum praesertim pro animarum cura examinandorum. Pars I-III*, Augustae Vindelicorum 1735-37. Podręcznik Elbela wydawano wielokrotnie od 1730 r. aż po

ważne dla zgromadzenia dzieło, *Theologia moralis*, franciszkanina Anakleta Reiffenstuela³⁸. Było ono zalecane przez generała zakonu kapucynów Serafina Mechlera, jako podręcznik nauczania teologii moralnej, co znalazło potwierdzenie w wydany przez niego w 1757 r., w związku z reformą studiów zakonnych, *Decretum generale de studiis ordinate*³⁹.

Książki dotyczące homiletyki w tym różnego rodzaju kompendia retoryczne oraz zbiory kazań zostały umieszczone przede wszystkim w działach *Concionatores Latini* (H) i *Concionatores Polonici* (K). Można je było jednak znaleźć rozsiane także w wielu innych np. w *Conceptus Pradicabilis* (G), *Italica et Galici* (U). W dwóch głównych znajdowały się 173 dzieła w 194 woluminach. Spośród tekstów autorstwa polskich kaznodziejów wymieniono m.in. zbiory kazań Piotra Skargi⁴⁰, Szymona Starowolskiego⁴¹, Michała Hackiego⁴², Antoniego Węgrzynowicza⁴³, Jakuba Filipowicza⁴⁴. Spis zawiera również informację o posiadaniu przez bibliotekę popularnego podręcznika wymowy i budowania

wznowienia w XIX w. Wydaje się, że kapucyni dysponowali właśnie tym wydaniem z uwagi na podawane tytuły tomów: 1: *De actibus humanis et conscientia...*; 2: *De fide, spe et charitate...*; 3: *De blasphemia, juramentis, ac votis*. Zapis w katalogu wskazuje na przechowywanie w bibliotece dwóch egzemplarzy tego dzieła i trudno jest na jego podstawie przesądzić, czy jest to samo wydanie. Zob. też AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Biblioteka oo. Kapucynów*, k. 35.

³⁸ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 6v.; A. Reiffenstuela, *Theologia moralis brevisimulque clara methodo comprehensa, atque juxta sacros canoones et novissima decreta Summorum Pontificum diversas propositiones damnantium ac probatissimos auctores succincte resolvens omnes materias morales*, Monachii 1692 (przedruk polski Czenstochoviae 1730); K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 15, s. 195.

³⁹ J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 1, s. 111, 119.

⁴⁰ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 12v.; P. Skarga, *Kazania na niedzielę i święta całego roku*, Kraków 1595; kolejne wydania Kraków 1597 (zawierały kazania sejmowe — wznowione ostatnio: *Kazania sejmowe*, oprac. J. Tazbir, przy współudziale M. Korolki, Seria I BN nr 70, Wrocław 2003), wydawane wielokrotnie: Kraków 1602, 1609, 1618, Pińsk 1734, 1735, Warszawa 1738, następne wydania ukazywały się począwszy od 1790 r., czyli po zestawieniu analizowanego spisu; L. Grzebień, *Skarga (Pawęski, Powęski) Piotr h. Prus*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, s. 84–92; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 17, s. 132–167.

⁴¹ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 12v.; S. Starowolski, *Świątница pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku ... w Krakowie 1645*, inne wydanie Kraków 1682, wydane również pod innym tytułem jako *Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku... pierwsza część... w Krakowie 1645, Arka Testamentu... część wtóra ... w Krakowie 1649*; E. Ozorowski, *Starowolski (Starovolscius) Szymon*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, s. 187–193; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 17, s. 168–215.

⁴² AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 12v. Istnieją dwie możliwości z uwagi na lakoniczną formę zapisu: M.A. Hacki, *Abbatis Monasterii B.M.V. de Oliva... Sermonum asceticorum... tomus primus in quo tractatus quantuor sermonum ab Adventu anni 1683 ad finem anni 1687... continentur... Accedit Breve compendium vitae spiritualis et devotae...* [Oliwa] 1691 (wewnątrz drugi tytuł: *Sermones capitulares maiori ex parte extemporales super principalia anni festa conscripti et praedicati*) lub M.A. Hacki, *Sermonum asceticorum ... tomus secundus in quo tractatus tres Sermonum ab Adventu anni 1687 ad finem anni 1690 supra themata annis singulis singularia prout res ipsa legentem docebit. Accedit Opusculum de Immaculata Conceptione B. Virg. M...*, [Oliwa] 1692 (wewnątrz drugi tytuł: *Sermonum capitularium tractatus triplex supra festa principalia totius anni et supra aliquas dominicas...*); E. Ozorowski, *Hacki Michał Antoni*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, s. 16 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 7, s. 7–10.

⁴³ AWPK rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 12v. W spisie wymieniono jako *Kazania w trzech tomach*, prawdopodobnie cykl przepowiadań A. Węgrzynowicza, *Kazań niedzielnych księga pierwsza, to jest z Objawienia Jana świętego przeciwko siedmiu grzechom głównym napisane*, Kraków 1708; *Kazań niedzielnych księga wtóra, albo siedem kolumn domu pobożności to jest o siedmiu cnotach chrześcijańskich*, Częstochowa 1713; *Kazań niedzielnych księga trzecia o czterech rzeczach ostatecznych*, Warszawa 1714. W dziale *Concionatores Latini* pod zniekształconym tytułem kryją się dwa egzemplarze *Alphabetum Immaculatae Conceptionis SS. Virginis Mariae seu discursus concionatorii*, Cracoviae 1710, jest tam również wymienione inne dzieło, pojawiające się także dwukrotnie w dziale *Conceptus Pradicabilis: Syllabus Marianus syllabarum consonantium seu discursus concionatorii*, Leopoli 1717; G.A. Wiśniowski, *Węgrzynowicz Antonii Andrzej*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, s. 412–414, zob. W. Jougan, *X. Antoni Węgrzynowicz jako kaznodzieja maryologiczny*, Poznań 1906; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 21, s. 308–311.

⁴⁴ W spisie podane tylko jako *Kazania* stąd możliwości: J. Filipowicz, *Kazania na Święta całego roku... we Lwowie... 1723*; wydania następne Poznań 1728; 1737; 1759 lub J. Filipowicz, *Kazania na niedzielę całego roku, po śmierci jego wydane*, Lwów 1725; Poznań 1729. K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 5, s. 220.

kazań Andrzeja Temberskiego, *Orator sacro–civilis*⁴⁵. W dziale *Retores et Poetae* (X) zapisano *Mowy i Sentencje Cyclerona*⁴⁶.

W działach *Historici Sacri* (L) oraz *Historici Profani* (N) w sumie znalazło się 114 książek⁴⁷. Dużą grupę stanowiły wśród nich dzieła hagiograficzne, które wymienione zostały również w dziale *Praecatory, Cantus, Exorcistae et Annales* (Y)⁴⁸. Odnotowane zostały m.in. żywoty bł. Wincentego Kadłubka, krakowskiego bernardyna bł. Szymona z Lipnicy, św. Jan z Dukli, św. Franciszka Salezego, św. Alojzego, św. Kunegundy, św. Jana od Krzyża, św. Wincentego a Paulo. Wart wymienienia jest również żywot polskiego męczennika, który zginął w XVII w. w Japonii, jezuita Wojciecha Męcińskiego, pióra Kaspra Drużbickiego⁴⁹. Inne polskie dzieła, na które można zwrócić uwagę w tej grupie, to Piotra Skargi, *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu* oraz oparte na *Vitae Patrum...* dzieło Sebastiana Piskorskiego *Żywoty Ojców...* wydane w 1688 r.⁵⁰ Obecność dzieła Skargi potwierdza jego popularność i powszechną obecność w księgozbiorach duchownych nie tylko zakonnych, dotyczyło to również bibliotek parafialnych⁵¹. W dziale *Historici sacri*⁵² znajduje się informacja o przechowywanych w bibliotece *Martyrologium Romanum*⁵³ oraz *Martyrologium Franciscanum*⁵⁴, potrzebnych w codziennej praktyce liturgicznej klasztoru. Ze wspomnianymi dziełami koresponduje znaczna ilość literatury hagiograficznej, również wymienionej w tym dziale. Niestety lakoniczny zapis uniemożliwia dokładną identyfikację większości w tym np. *Żywotów* świętych potrydenckich Teresy, Wincentego a Paulo, Franciszka Salezego. Spośród innego rodzaju książek o charakterze religijnym zwraca uwagę kilka poświęconych obrazom otaczanym kultem oraz miejscom świętym. Za przykład może posłużyć *Historia obrazu Częstochowskiego...* paulina Ambrożego Nieszporkowicza oraz *Relacja o bazylice asyjskiej...* franciszkanina Ludwika Elbinga, które wymieniono również w spisie z 1858 r.⁵⁵ W świetle spisu, kapucyni posiadali również zbiór poświęcony historii, zawierający dzieła m.in. Jana Długosza, Aleksandra Gwagnina, Marcina Kromera, Szymona Starowolskiego, a nawet wydaną w 1732 r. *Historia politico–universalis od stworzenia świata do czasów terażniejszych...* pijara Jana Naumańskiego⁵⁶.

⁴⁵ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 10v.; A. Temberskiego, *Orator sacro–civilis*, Poznaniae 1715; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 20, s. 81 n.

⁴⁶ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 24.

⁴⁷ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 13, 14. Ilość książek i woluminów jest w tym wypadku taka sama.

⁴⁸ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 25.

⁴⁹ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 13; K. Drużbicki, *Vita et mors gloriose suscepta R.P. Alberti Męciński, Poloni e Societate Jesu in odium sanctae fidei catholicae apud japonos una cum aliis quatuor ex eadem Societate patribus interemptis*, Cracoviae 1661; L. Grzebień, *Drużbicki Kasper*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, s. 424 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 4, s. 341.

⁵⁰ Sebastiana Piskorskiego, *Żywoty Ojców abo Dzieje i duchowe powieści starców, zakonników, pustelników wschodnich przez S. Hieronima i inszych pisane...*, Kraków 1688; B. Natoński, *Piskorski Sebastian Jan*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, s. 373 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 13, s. 328.

⁵¹ J. Kracik, *Biblioteki parafialne a prywatne księgozbiory duchowieństwa. Dekanat Nowa Góra w XVII–XVIII wieku*, ABMK, 32, 1976, s. 261

⁵² AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 13v.

⁵³ Najprawdopodobniej chodzi o wersję potrydencką, opracowaną na polecenie papieża Grzegorza XIII. Pierwsze wydanie: *Martyrologium Romanum*, Romae 1584.

⁵⁴ A. du Moustier, *Martyrologium Franciscanum*. Wydawane wielokrotnie: Parisiis 1638, Lugduni 1638, Parisiis 1753, Venetiis 1878, po ostatnie krytyczne opracowanie I. Beschin i J. Hilarione, Vincentiae 1939. Zapis w katalogu biblioteki uniemożliwia jednak stwierdzenie, która z wczesnonowożytnych edycji znajdowała się w Lubartowie. Zob. też L. Iriarte, *Historia franciszkanizmu*, Kraków 1998, s. 11.

⁵⁵ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 13; L. Elbing, *Relacja o wielkiej świątyni albo bazylice asyjskiej... o generalach FF. Min. Conv. Wszystkich, o męczennikach, biskupach i innych świątobliwośćią zalecanych franciszkanów Polakach...*, Kraków 1727; A. Witkowska, J. Nastalska, *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, Lublin 2007, t. 2, s. 47; W. Murawiec, *Elbing Ludwik*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, s. 442 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 5, s. 32.

⁵⁶ J. Naumański, *Historie politico–universalis od stworzenia świata do czasów terażniejszych*, Warszawa 1732; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 12, s. 69.

W dziale *Asceta* (T) znajdowało się według spisu 131 książek⁵⁷. Większość z nich wymieniona jest tylko w skróconym tytule. Wśród możliwych do identyfikacji można wymienić dzieła rodzimych autorów: franciszkanina konwentualnego Michała Halkiewicza, *Doctrina sacrae presbyteris...*⁵⁸ oraz jezuitę Antoniego Świrczyńskiego *Droga do zbawienia...*⁵⁹.

W działach *Rethores et Poetae* (X), *Mathematici* (R) oraz *Lingviste* (W) znalazło się przede wszystkim wiele podręczników⁶⁰. Obok Alwareza, w spisie wymieniono, bez podania szczegółów pozwalających na identyfikację tych książek, podręczniki do nauki gramatyki, ortografii, retoryki, arytmetyki, astronomii, a nawet mapę świata. W dziale *Mathematici*, w którym znajdowało się osiem książek i jedna mapa, odnotowane zostały aż dwa podręczniki polskiego jezuitę Stanisława Solskiego, *Geometra polski...* i *Architekt Polski...*⁶¹. Oprócz gramatyki niemieckiej i francuskiej, spis zawiera również informacje o posiadaniu przez kapucynów dwóch egzemplarzy *Thesaurum...* jezuitę Grzegorza Knapskiego⁶².

W spisie znajdują się także dział *Medici et Chirurghi* (P), który zawiera 23 dzieła, w tym kilka dzieł wielotomowych — łącznie 30 woluminów⁶³. W Lubartowie podobnie, jak w innych placówkach zgromadzenia znajdowała się infirmeria i apteka. Istnienie tego działu tłumaczy, oprócz potrzeb zakonników, również fakt umiejscowienia przy klasztorze hospicjum. Na zakupy książek o tej tematyce mógł mieć wpływ zakonnik odpowiedzialny za opiekę medyczną w klasztorze. Wiadomo że w okresie, gdy powstawała biblioteka do kapucynów w Lubartowie dołączył Kazimierz Ogonowski, który jako brat Jeremiasz pełnił obowiązki chirurga⁶⁴. Do księgozbioru kapucynów włączono też klasyczne staropolskie kompendia m.in. *Ekonomie ziemiańska...* Jakuba Kazimierza Haura⁶⁵ oraz *Nowe Ateny...* Benedykta Chmielowskiego⁶⁶, które znalazły się w dziale *Politici et Oeconomici* (O)⁶⁷.

Lubartowska biblioteka Braci Mniejszych Kapucynów wykazuje wiele podobieństw z księgozbiorami znajdującymi się w klasztorach tego i innych zgromadzeń zakonnych w Rzeczypospolitej⁶⁸. Wydaje się, że na tle tego typu księgozbiorów i przy uwzględnieniu możliwości konwentu można ją uznać za bibliotekę średniej wielkości. Dla porównania, biblioteka klasztoru bernardynów w Krakowie,

⁵⁷ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 18–19.

⁵⁸ M. Halkiewicz, *Doctrinae sacrae presbyteris ac universo cetero omnique fideli et erudito populo utilissimae explicantes sacros ritus Romanae Ecclesiae*, Varsaviae 1740; D. Synowiec, *Halkiewicz Michał*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, s. 21 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 7, s. 23.

⁵⁹ A. Świrczyński, *Droga do zbawienia przez rozumne rozporządzenie życia doczesnego wedle oświecenia I powołania Boskiego wyprostowana*, Lwów 1717, wydania następne: Wilno 1723, Lublin 1746; L. Grzebień, *Świrczyński (Świerczyński) Antoni*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, s. 313 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 19, s. 104.

⁶⁰ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 17, 23, 24.

⁶¹ S. Solski, *Geometra polski czyli nauka rysowania, podziału, przemienienia i rozmierzenia linii...*, Kraków 1683; S. Solski, *Architekt polski to jest nauka ułożenia wszelkich ciężarów, używania potrzebnych machin ziemnych i wodnych...*, Kraków 1690; L. Grzebień, *Solski Stanisław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, s. 148 n.; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 18, s. 52 n.

⁶² G. Knapski, *Thesaurus Polono — Latino — Graecus in tres tomos divisum*, Kraków 1621; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 2004, s. 285; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 8, s. 331–338.

⁶³ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 15v. Wśród dzieł wielotomowych można wymienić m.in. podręcznik Galena,

⁶⁴ *Ogonowski Kazimierz w zakonie br. Jeremiasz*, w: J.L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, s. 132.

⁶⁵ J. K. Haur, *Oekonomia ziemiańska generalna Punktami Partikularnemi, Interrogatoryami Gospodarskiemi, Praktyką Miesięczną Modelluszami abo Tabułami Aritmetycznemi objaśniona. [...] Kraków 1675. Z opisu nie wynika, o które wydanie chodziło: Kraków 1679, Kraków 1689, Warszawa 1730, Kraków 1740, Kraków 1744, Warszawa 1744, Warszawa 1756, Warszawa 1757. K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 7, s. 62–67.*

⁶⁶ B. Chmielowski, *Nowe Ateny albo Akademia wszelkiey sciencyi pełna, na różne tytuły, iak classes podzielona, mądrym dla memoryału, idiotom dla nauki, politykom dla praktyki, melancholikom dla rozrywki erygowana [...]*, t. 1–2, Lwów 1745–1745, inne wydanie Lwów 1754; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 3, s. 171–174.

⁶⁷ AWPk rkps AKLR 2–III–1, *Catalogus Librorum*, k. 15.

⁶⁸ M. Piłypczak–Majerowicz, *Biblioteki i bibliotekarstwo*, s. 74–80.

w którym mieściło się studium zakonne liczyła w 1766 r. ok. 4000 dzieł⁶⁹. Dominikanie w ważnym dla nich konwencie we Lwowie posiadali w 1776 r. ok. 6800 książek, co istotne — tam także mieściło się studium zakonne⁷⁰. Tak zasobne księżnice nie stanowiły jednak reguły. Biblioteka Paulinów we Włodawie w 1747 r. liczyła ok. 400 książek, franciszkanów konwentalnych w Warszawie w 1749 r. ok. 794⁷¹, a bernardyni w Wilnie w 1757 r. dysponowali 754 dziełami⁷². To raczej te rozmiary bibliotek były powszechniejsze, choć nierzadko dochodziły do ponad tysiąca książek. Na uwagę zasługuje fakt dynamicznego rozwoju księgozbioru lubartowskiego, który w 30 lat po założeniu klasztoru liczył już niemal 900 książek, a według spisu z 1858 r. sięgnął liczby 1564 pozycji. Największy jego przyrost przypada właśnie na okres do 1766 r. Jednocześnie trzeba podkreślić, że struktura biblioteki korespondowała z prowadzoną przez kapucynów działalnością duszpasterską⁷³ oraz zakładaną formacją i pogłębianiem życia wewnętrznego zakonników. Stąd bogato reprezentowana literatura dotycząca kaznodziejstwa oraz ascetyki. Łącznie w trzech działach bezpośrednio związanych z tymi zagadnieniami znalazło się 303 książki w 327 tomach, czyli praktycznie jedna trzecia całego zasobu⁷⁴. Natomiast ich rzeczywista ilość była jeszcze większa, jeśli uwzględni się dość swobodny sposób porządkowania książek do poszczególnych działów. Warto wreszcie dodać, że walorem opisanego katalogu jest uchwycenie stanu księgozbioru w chwili szczególnie pomyślnego rozwoju polskiej gałęzi zgromadzenia w okresie przedrozbiorowym. W tym kontekście pozytywnie należy ocenić aktywność przełożonych zgromadzenia i przede wszystkim klasztoru, dzięki której niedawno powstała i dopiero rozwijająca się placówką zaopatrywano w książki autorstwa znanych w Europie teologów, często świeżo wydawane, budując w ten sposób użyteczny i zróżnicowany księgozbiór⁷⁵.

Library of the Monastery of the Friars Minor Capuchin in Lubartów in the Light of a Book Register from 1766

Summary

The article analyses the contents of the library of the Capuchin Franciscans in Lubartów upon the basis of a preserved inventory from 1766. An examination of the eighteenth-century catalogue resorted to second extant inventory of this library from 1858. Both lists of books are preserved in the collections of the archive of the Warsaw Province of the Capuchin Franciscans in Zakroczym. The monastery in Lubartów was established in 1737–1741 and founded by the Grand Marshal of Lithuania Prince Paweł Karol Sanguszko and the treasurer of Trembowla Mikołaj Krzyniecki. The author of the 1766 inventory was probably the monastery librarian Ericus Biatcensis. The inventory (*Catalogus Librorum*) was divided into 24 sections, each encompassing a single letter of the alphabet and supplied with a Latin title. The catalogue mentions 873 works in 932 volumes. As in other Capuchin monastic libraries, the list of books starts with a section under the letter A, entitled *Sacra Biblia et Concordantiae*. The sections on *Theologi Speculativi* (D), *Theologi Morales* (E) and *Controversita* (S) include books concerning speculative, moral and positive–controversial theology. Books on homiletics, i.a.

⁶⁹ H. E. Wyczawski, *Kościelne zbiory biblioteczne (wiek XVI–XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, s. 533.

⁷⁰ I. Szostek, *Biblioteka dominikanów lwowskich w świetle katalogu z roku 1776*, s. 458.

⁷¹ H. E. Wyczawski, *Kościelne zbiory biblioteczne*, s. 533.

⁷² BN rkps 3470 III, *Elenchus librorum [...] Bibliothecae Conventus Vilniensis Patrum Bernardinorum, 1757*.

⁷³ Z potrzebami duszpasterskimi wiąże się również obecność w księgozbiornie ksiąg liturgicznych, ceremoniarzy, katechizmów czy np. *praxis confesionalis*.

⁷⁴ *Concionatores Latini, Concionatores Polonici, Ascetae*.

⁷⁵ Być może należy w tym widzieć pozytywny wpływ związków z czeską częścią zakonu, być może ślad szybkiego rozwoju polskich struktur zgromadzenia, które w Lubartowie i w pobliskim Lublinie wspierali jeszcze Sanguszkowie. Świadectwem ich opieki jest znajdująca się w Lublinie w kościele kapucynów krypta rodowa Sanguszków, w której spoczywa fundator klasztoru w Lubartowie i Lublinie Paweł Karol Sanguszko i członkowie jego rodziny. Zob. też R. Marcinek, *Sanguszko Paweł Karol*, w: *PSB*, t. 34, z. 4, Wrocław–Kraków 1993, s. 497–500.

rhetorical compendia and collections of sermons, were predominantly in sections on *Concionatores Latini* (H) and *Concionatores Polonici* (K). Nonetheless, they could be found also in other sections, such as *Conceptus Pradicabilis* (G) and *Italica et Galici* (U). *Historici Sacri* and *Historici Profani* contain 114 books, a large number of which are hagiographic works listed also in *Praecatory*, *Cantus*, *Exorcistae et Annales* (Y). The *Asceta* (T) section was composed of 131 books, i.a. those by numerous Polish theologians. *Rethores et Poetae* (X), *Mathematici* (R) and *Lingviste* (W) consist mainly of textbooks. The list also has a section on *Medici et Chirurghi* (P), with 23 works in 30 volumes.

The Capuchin library shares many similarities with book collections belonging to the monasteries of this and other monastic orders in the Commonwealth. The Lubartów library was middle-sized and achieved its range in a very short time span — between 1744 and 1766. Its resources were the outcome of the needs of the monks, their spiritual formation and pastoral activity. For this reason, the library contained copious ascetic literature as well as homiletic and liturgical aids. It is also an example of a Capuchin book collection created during the peak period of the development of this particular order in the Commonwealth, on the eve of the breakdown of this process due to the partitions.